

texty

číslo 14
léto 1999

Úvodník:

POZDRAV Z 2. SETKÁNÍ POD HOSTÝNEM

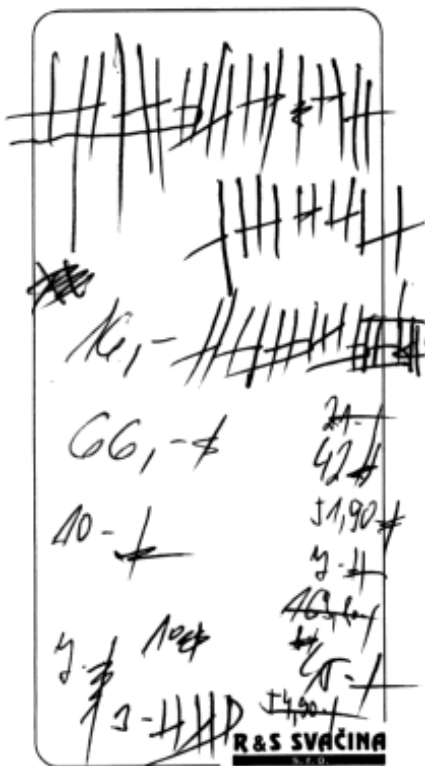
(20. – 22. srpna 1999)

Milí a drazí,

na těchto místech zpravidla nacházíte úvodník jednoho z nás. Tentokrát jsme se rozhodli dát přenost kolektivnímu sdělení a podělit se s Vámi o zkušenosti nabyté na třídenním setkání v Bystřici pod Hostýnem, které bylo věnováno literatuře v médiích.

Snad i vám je závažnost následujícího sdělení zřejmá.

Vaše redakce

R & S SVAČINA
VELKOOBCHOD NÁPOJÍ
Tel./fax: 067/862 46 00 - 1
Sví Zlín, budova 32

Obsah:

úvodník

Pozdrav z 2. Setkání pod Hostýnem__2

poezie

Jan Válek: Smrti zazší; Lesů med; Což se nevyklučuje; Fotografie Ateliér

„Šrůtek“ __14_15

Martina Bittnerová: Děti noci__25

překlad

André Babi: Čtvrtá báseň__8

Adriana Szymańska: Z balad a romancí;
Balada; Oběť__21_23

studie

Ivo Štefan: Rituály spojené se smrtí
(2. část)__18_20

Mojmír Távníček: „Jediný básník v celém
okresu“ __29_31

comics

Michal Jareš: __16_17

próza

Stanislav Zatloukal: Vzpomínka
zbytečného truvéra__4_8

Igor Indruch: Figurky na střelnici__9_14

Jan Rous: Z kronik__26_28

recenze

Zdeněk Mitáček: Jan Balabán: Boží
lano__24_25

Kontaktní adresy:

Pavel Kotrla
Bystřička 267

756 24

tel. (0657) 643567

pkotrla@post.cz

Knihkupectví Malina

Dolní náměstí 344

Vsetín 755 01

tel. (0657) 619531

www.inext.cz/vt/texty/default.html

Registrace u referátu kultury OkÚ Vsetín
pod číslem VS-044/1999

STANISLAV ZATLOUKAL

VZPOMÍNKA ZBYTEČNÉHO TRUVÉRA

Barboře P.

Příčinou mého nepatrného úspěchu byla snad právě nepřipravenost na toto setkání, ačkoli musím říci, že v skrytu mé duše byla trvale usazena naděje, že ji potkám rovnou na místě nejneočekávanějším. Jen dosud nevím, zasloužil-li jsem se o něj podvědomou touhou vyhledávat místa, na nichž jsem si naše setkání rád představoval – touhou, která mě tenkrát zavedla na lavičku před altán – nebo za něj beze zbytku vděčím milosrdné náhodě. Kdykoli jsem se totiž snažil setkání s ní dopředu promyslet, vystihnout čas, kdy půjde z přednášek nebo kdy přijede do města, má snaha záhadně ztroskotala a já odcházel alespoň poučen, jak si nepočítat příště. Buďto jsem přišel s pozváním příliš pozdě nebo jsem oddaloval okamžik jeho vyřčení a ona se náhle rozloučila a pospíchala pryč. Viděl jsem pak jen její nohy, kmitající dolů po schodech, a soucitný úšklebek kamarádův, kterým zřejmě reagoval na můj bezradný výraz.

Právě jen z podoby obličeje, nekontrolovaně rozzářeného, když jsem s ní hovořil, a zaskočeně rozpačitého, když jsem neuspěl, mohli ostatní o mém milostném směřování něco tušit. Jinak jsem se nacházel v situaci Proustova Swana, jemuž jen jeho subjektivní city dokazovaly jeho lásku k Odette, zatímco mlčící okolí mu popíralo její objektivní existenci. Nebylo tomu tak mojí vinou zcela: pro vyřčení omluv, obhajob a skrytých vyznání, které jsem si v duchu připravoval a jejichž znění jsem pozměňoval vždy podle případného adresáta, se nenašla příhodná situace. Nikdo nezačal s něčím, co by mě k jejich sdělení vyprovokovalo.

Seděl jsem tehdy před altánem a v přestávkách mezi čtením pozoroval okolí. Všude kolem rostly stromy, jež jsem nedokázal pojmenovat. Uprostřed vydlážděného prostranství před altánem bylo jezírko s geometricky pravidelným výplodem moderního sochařství vyrůstajícím nad hladinu, na houpačkách povykovaly děti. Dlouhonohý pavouk vyšplhal na konec stébla, prorůstající

ho mezerou v sedátku mé lavičky. Cvrnkl jsem do stébla, pavouk dopadl vedle mne. Po několika krocích ale propadl mezerou a zmizel v trávě. Do replik jednotlivých postav dramatu, které jsem četl, zaznívaly střídavě z různých stran hlasy ptáků, takže bych téměř mohl rozlišit, který je komu nakloněn.

Kdybych toto místo objevil dříve, mohl jsem dávno zjistit, že tudy chodívá, a promyslet, jak toho náležitě využít. Jakákoli příprava by však možná vedla (jako už tolikrát) k dalšímu neúspěchu a na altán a houpačky bych vzpomínal mrzutě a nerad.

Při setkání ve škole nemohla z mého chování vyčíst sebemenší náznak mé náklonnosti, neboť prostředí výuky mne spoutávalo a činilo apatickým ke všemu, co v tu chvíli nesouviselo s výkladem. Ať jsem se přemáhal jak chtěl, upadl jsem nakonec většinou do rozmrzelého přemýšlení, jak zabýt čas přestávky, zatímco ostatní v hloučcích snadno přicházeli na jiné myšlenky. A v takových okamžicích jsem býval nepřímo přesvědčován o svém citu. Projel mnou totiž závan žárlivosti, kdykoli se jí (chtěl jsem napsat Tě, v zapomenutí, že nepíše dopis) někdo dotkl. Cizí dlaně na jejích ramenou nebo ruka přiložená k pasu - musel jsem odvrátit hlavu, semknout rty a v duchu si opakovat, že nepatří žádnému z nich a jen mlčky přijímá projevy obdivu, který jí právem patří. Že mně není zapotřebí připojovat se tímto způsobem k ostatním, neboť jsem přece v jistém směru dál. Odmítal jsem nezávazný dotek jako gesto příliš kořistnické, ale nikdy ve mně nepřestala hlodat pochybnost, že všechny důvody, které jsem pro obhájení svého odstupu vymýšlel, měly jen zabránit, abych si přiznal, že za vším stojí z mé bázně pramenící nemohoucnost.

Jen můj pohled při rozhovoru s ní, v němž jsem nedokázal uhlídat odstín zasnění, jí napovídal o upřímnosti mého citu, a sama mě na něj musela nevěřicným pousmáním upozornit. A tak, když i pohledy mi byly odepřeny, zůstávala mi nezcizitelná říše snění. Při snění v bdělém stavu jsem se nezáměrně dopracoval k jakési fantazijní zdrženlivosti: nejen jí, ale ani kamarádky, na kterých mi záleželo, jsem si nedovolil svléci úplně, dohrát hru až dokonce. Věděl jsem, že hodně z toho, co jsem na nich obdivoval, pramení z jejich nepřipoutanosti, z rovnoměrného roz-

dělení jejich citů ke všem, a nechtěl jsem jim toto postavení ani v představách vzít.

Marně jsem se snažil dostat ji tedy do snů, které se zdají ve spánku. Nejprve tak, že jsem na ni myslel před usnutím s nadějí, že příběh bude ve snu pokračovat, později – když se výsledek nedostavoval – jsem si zakázal na ni myslet, s nadějí, že potlačené touhy se do snu prolomí.

Seděl jsem tedy na lavičce u altánku, ale musel jsem se přesunout pod střechu, neboť drobné kapky deště, který se před chvílí spustil, začaly propadávat i mezi větvemi stromů. Déšť do altánku zahnal také děti z houpaček. Společně jsme pozorovali duhu, která se vyklenula nad siluetou města. Déšť na chvíli zesílil a kapky vytvořily svislé provazce, z nichž vzniklé pramínky se stékaly v prohlubních dláždění. Stejně rychle jako déšť přišel, také ustal. Slunce vysvitlo naplno a duha se rozpustila na pozadí odplouvajících oblak.

Když jsem sestupoval po schodech altánu, zastavil se můj pohled na mostě přes říčku, která obtékala park. Nejprve jsem se obvinil z podlehnutí klamu: často se mi stávalo, že jsem ji vlivem toužebného očekávání viděl přicházet v jiných dívkách. Nyní však, když pro úsměv, jímž mne z dálky vítala, nebylo pochyb, pokusil jsem se o vyrovnaný a přitom nenuceně vstřícný pohled.

Věděl jsem, že nejdůležitější bude nepokazit začátek. K omšelým frázím a studijním záležitostem jsem se uchýlovat nechtěl a inteligentně vtipné průpovědi mě napadaly vždy až s odstupem, když už by nepřišly vhod. V duchu jsem tedy zrekapituloval události posledních dní a vyhodnotil možné styčné body nadcházející konverzace. Výstava na nádvoří radnice, vydání prvních titulů v nové beletristické edici, vyřídít pozdrav od Terezy... Musel jsem však pokud možno bez známek nervozity vyčkat, až přijde blíž.

V černé sukýnce nad kolena, s brašničkou přes rameno a složeným deštníkem v ruce odbočovala za mostkem k altánku. Vlasy stažené do culíku, poodkrývající kroužky nevýrazných náušnic, tváře a rty vybarvené mládím, které střeží své tajemství – jak zesilovaly tlukot mého srdce s každým jejím krokem. Ještě nikdy jsem se jí nedotkl, připomínal jsem si dnešní možnost a záro-

veň svůj cíl. Pomohlo by mi, kdyby věděla, že mimo držení při tanci byla mou jedinou nezamýšlenou „důvěrností“ s děvčetem spolupráce při svlékání halenky? Poprosila mě kdysi jedna, abych jí podržel dole cíp trička, a zatímco si převlékala halenku přes hlavu, sklopil jsem oči před vlnou, která se jí při vzpažení na tričku mohutně zvýraznila. S tou, jež ke mně přicházela, jsem podobný zážitek nemohl očekávat: tričko nosila sice také volně vykasané, ale zabezpečené svlečení halenky zvládala hravě sama.

Už byla u mne, už jsme se pozdravili, a moje odhodlanost najednou vyhasla, můj úsměv přešel v rozpačitý výraz a jazyk zdřevěněl. Sama mi pomohla otázkou po mém pobytu v parku. Chvilí se mi dařilo bystře odpovídat a do konverzace zakomponovat i připravená témata. Ta mi však nadlouho nepomohla: na výstavě byla včera – tedy přímo na vernisáži, s Terezou se viděla ráno a na nové knihy už dokonce četla recenze. Už jsem chtěl navrhnout, že ji doprovodím, když přerušila mé mlčení návrhem, který předčil všechna má očekávání.

„To mě ani nepůjdeš pohoupat?“ zeptala se hlasem, jehož žertovný přízvuk jsem pro v tu chvíli závažná a vybízející slova nevnímal. Zmateně jsem zakoktal něco na způsob o velké poctě, kterou by pro mne splnění jejího přání znamenalo, a začal jsem svetrem utírat sedátko nejbližší houpačky.

Jejímu nápadu se dnes nedivím. Tak jako mne dříve tolikrát nenuceně odmítala, dovedl jsem si představit, že naopak ve své nespoutané rozhodné divokosti provede něco, čím mne zaskočí a vyvede z rovnováhy.

„Tak prosím,“ vyzval jsem ji, když jsem přehodil mokry svetr přes nejbližší větev.

„Ale, zepředu přece,“ zadržela mne v prvním rozmachu, ačkoli si sama mohla sednout opačně, když už jsem byl připraven.

„Samozřejmě,“ snažil jsem se zakrýt rozechvění, neboť jsem si plně uvědomil smysl její poznámky. Sám jsem však vůbec neměl kdy si při soustředěném přemáhání nervozity představit, kam bych jí dlaně při houpání kladl.

Park byl po dešti prázdný, ale má někdejší žárlivost by jako odškodnění uvítala, kdyby okolo procházel některý z těch, kteří

mě s dotekem u ní předešli, jak nás nevěřicně zdraví a pokračuje spěšně svou cestou. Už jsem se chtěl sehnout k jejím kolenům, když ke mně napřáhla své rozevřené dlaně. Zapřel jsem se tedy do nich svými a švihem ji odrazil od sebe. Uskočil jsem nazpět a připravil se na další odraz. Následoval třetí a čtvrtý, a jak se dostávala na obou stranách výš a výš, nemohla sehnout dlaně až ke mně, a kolena přece jen přišla na řadu. Ani jsem v tu chvíli nelitoval, že houpačka není zařízena pro dva: takto jsem mohl vidět její rozjařený úsměv z několika úhlů, mít ji střídavě nad sebou, před sebou a v dálce, v dlaních cítit vždy na okamžik její hebkost a uskakovat před vějířem její sukně, odhalujícím vzadu se sbíhající stehna. Zatočila se mi z toho všeho hlava a musel jsem si sednout na lavičku.

Oddechoval jsem zhluboka a trpně snášel její úsměv, v němž neskrývala radost z dalšího vítězství nade mnou. Několikrát skrčila a natáhla nohy, brzy však nechala houpačku dohoupat a chystala se k seskoku.

„Teď tedy!“ sbíral jsem odvalu a hledal slova, jimiž bych vyjádřil svůj nárok na jistě zaslouženou odměnu. Na lavičku si sice sedla těsně ke mně, ale mou ruku, chtějící při pronášení připravené žádosti obvinout křivku jejího boku, odsunula s něžným zapředním, proti němuž nebylo odvolání.

ANDRÉ BABI

ČTVRTÁ BÁSEŇ

**stal jsem se malířem
abych si barvy nakoupil
stal jsem se malířem
abych plátno mezi rámy natáhl
stal jsem se malířem
abych abych abych
abych abych abych
kreslit neumím**

1989

z ruštiny -pk-

VIEWEGH NEBO INDRUCH?

Igor Indruch je třicetiletý rodák z Valašského Meziříčí žijící v Praze. V roce 1994 vydal ve Votobii román Děti mrtvol, který měl, i přes nízký náklad a distribuční a knihkupeckou ukoptěnost, slušný ohlas. Román, jak se říká, prozrazoval nesporný autorův talent. Téma, rok 1989 z pohledu skupiny studentů, avizovalo dramatickosti samo o sobě. Byl tady navíc dobře napsaný a živý dialog, i pokus o svébytnou kompozici kunderovského typu. Přes četná myšlenková kliše se román dobře četl a otevíral vskutku originální pohled do světa studentů, o němž oficiální zprávy předlistopadové doby neměly ani tušení. Pravda, světa poněkud tristního, neboť jeho metaforický záznam začíná cynismem a končí akcentovaným cynismem.

V letošním roce dokončil Igor Indruch román nový, jemuž dal název Mozkodlab. Nezastíranou inspirací se mu stala Vieweghova kniha Výchova dívek v Čechách. Indruch ve svém románu vede dialog nejen s Vieweghem jako sympaticky a zajímavě vyhlížejícím mladým spisovatelem, ale také s Vieweghem jako fenoménem dnešního literárního světa a polosvěta, s Příběhem obecně, ale především s příběhem Beáty, hlavní hrdinky Vieweghova románu. Indruch posiluje své sympatie k této přitažlivé dívce tak, že její příběh modifikuje, přetváří, žene ho poněkud jinými cestami, než jí vyznačil románový otec Michal Viewegh, ale také ho vulgarizuje, koloruje ho skrze vlastní vidění dnešní, nejen rozmarné, ale i agresivní skutečnosti. Ale zase: vyprávění je to přitažlivé až provokativní, s posunem ještě hlubším do kunderovské románové konstrukce, včetně využití románového eseje (u Indrucha však daleko méně koncizního a místy proklamovanými tezemi až banálního). Ukázka, kterou uvádíme je samostatnou kapitolou knihy a týká se jedné z vedlejších postav příběhu. —dm—, —pk—

IGOR INDRUCH FIGURKY NA STŘELNICI

Zatímco Karlík dozunkával v klidu a pohodě svůj toho dne již devátý lahváč, doškobrtal se pokořený pan ředitel do svého příbytku. Vsunul klíč do zámku a s citem ote-

vřel dveře jen natolik, aby se mohl s krajní opatrností vsoukat dovnitř. Obezřetnost byla skutečně na místě, neboť stačil jeden neuvážený pohyb a na příchozího se zřítila pyramida zabalených napařovacích žehliček, která zabírala větší část chodby. Naskočilovi žádné takové nebezpečí nehrozilo, neboť veškeré záludnosti svého bytu dokonale znal a potřebná bezpečnostní opatření a návyky mu již dávno přešly do krve. Dříve než vsunul svou pravou nohu do pootevřených dveří, svlékl si propocené sako a uchopil ho do levé ruky. Potom oběma rukama maličko upažil a otočil se ke dveřím zády tak, aby jeho pravá noha i pravá ruka směřovaly do uzoučké škvíry, která byla jediným vstupem do jeho domova. Provedl první opatrný úkrok stranou -sun-krok – a dostal se k nejožehavějšímu místu celé operace. Necelou polovinu těla byl již doma, zatímco druhá polovina plus jeho mužství byla stále ještě venku. Právě jeho přirození bylo nejslabším článkem řetězu. Bylo totiž zapotřebí prosmyknout se okolo zárubní, což bylo samo o sobě velice příjemné, ale byl v tom háček. Pan ředitel se na toto droboučké každodenní povyražení nesměl již dopředu těšit, ani se obírat jinými erotickými představami. Stačilo totiž, aby se jen drobátko vzrušil, a průlez do bytu se pro něj stal neprůchodným. Pokud se tak stalo (a za extrémně teplých dní to nebylo nikterak neobvyklé), nezbylo mu než utéci do sklepa a tam si za další hromadou krabic chvatně ulevit do kapesníku jsa při tom trýzněn mučivou představou, že ho při tom někdo přistihne – nejlépe některý z žáků jeho školy. Dnes byl naštěstí psychicky zdeptán natolik, že neměl na sex ani pomyšlení. Nacvičeným pohybem se protáhl do bytu a když se mu levé futro důvěrně otřelo o poklopec, byl tím dokonce maličko překvapen. Opomíjený podnájemník zareagoval téměř okamžitě, ale to již byl Jarda v bezpečí domova. Zaklapl za sebou dveře a dál se soukal podél stěny, přičemž si špičku plodníka brousil o tapetu. To mu nevadilo, ba naopak – byla to taková příjemná tečka za jinak dost smolným dnem. Postupoval dál a přitom si tajně užíval. Když minul věšáček, pověsil naň jediným nacvičeným pohybem sako a bylo mu jedno, že se mu tam bez ramínka do rána prověsí. Slastný okamžik se blížil, a pan ředi-

tel byl zvědav, zda to stihne do koupelny nebo si bude muset vyprat kalhoty. Ještě jeden krok-sun-krok, teď pozor – áno, po paměti procouval „tunel“ do koupelny, zavelel si „vpravóóó vbok!“, škrknul zipem a přitisknul se k umyvadlu. Stihl to jen taktak. Bylo mu však blaženě.

Opláchl se vlažnou vodou a zamířil krabicovou soutěskou k obývacímu pokoji. Manželka nebyla doma. To mu bylo ostatně jasné už v okamžiku, kdy otevřel dveře bytu. Její pach (byla to vlastně docela příjemná vůně, akorát že on už o tom jako o vůni nějaký ten pátek nepřemýšlel) byl již mírně zvětralý. *Ona*, jak ji v duchu nazýval, nebyla pryč dlouho. Prima. tím pádem se jen tak nevrátí. Čas na snění. Dorazil do obýváku a namířil si to rovnou ke knihovně. Než otevřel dvířka, přece jen se obezřetně rozhlédl – co kdyby? Hmátl rukou za první řadu knih a vytáhl od tamtud ohmataný a rozklížený svazek pohádek Boženy Němcové. Přiložil knihu ke skráním a chvíli se s ní jenom tak mazlil, přičemž lačně vdechoval její lehce zatuchlou vůni. Vzpomínky mu zavířily hlavou. Přesně tak voněla půda babiččina domečku v Posázaví. Byla to vůně starého dřeva, čerstvě vypraného ložního prádla, dávno osiřelých pavučin, obleků po dědečkovi ošetřených naftalínem, starých svatebních fotek a dopisů z italské fronty, vůně letních prázdnin, vůně tajemství. Donesl si knihu k malému stolečku a namátkou ji otevřel. Vstříc mu vyjel rytíř ve zlaté a stříbrné zbroji. Věrný bílý kůň srdnatě cválal do boje s lítou saní. Jaké štěstí! pomyslel si Jaroušek. Právě pohádku o princi Bajajovi měl ze všech nejraději. Znova se s láskou zadíval na barevný obrázek. Nic naplat. Tenkrát se ještě v Čechách vědělo, jak se mají dělat knížky. Jakou až nepochopitelnou péči věnoval ilustrátor každíčkému detailu! Kůň byl skutečně kůň. Oči mu jiskřily a na těle mu hrál každíčkový sval. Také jeho postroj byl bez vady. Na udidle, které nebylo na obrázku větší než pár milimetrů, byl jasně patrný tepaný nebo rytý vzor. Vyšívaná uzda. Čabraka posetá květinami, ptáky a erby, spletenými do bohatého, ale nikoliv kýčovitého ornamentu. A tak by mohl pokračovat dál, téměř donekonečna. Na každém čtverečním centimetru papíru se tu odehrával jiný, vzrušující děj. Napo-

sledy pohladil obrázek očima a pustil se do čtení. Jistě, znal ten příběh už skoro nazpaměť, a co má být? Bylo to tak dokonce mnohem lepší. Nemusel nikam pospíchat. Nechvěl se nedočkavostí a nepřeskakoval stránky, aby zjistil jak ta která šarvátka dopadne. Místo toho labužnický vychutnával každé slovo krásné, zvukomalebné češtiny stejně, jako si dobrý vinař pochutnává na víně – nejprve se kochá jedinečnou, jiskrnou barvou, potom natáhne do nosu bohaté, syté aroma, pak teprve pomaloučku usrkne a dlouho, předlouho převaluje doušek na jazyku a pátrá po každém, i tom nejjemnějším odstínu chuti, než mu dovolí skanout do žaludku.

„...a teď musíš dostát svému slovu,“ řekl bílý koníček. „Vezmi meč, a utni mi hlavu.“

„Ale co to povídáš, bratříčku!“ zhrozil se princ. „Něco takového po mně nemůžeš chtít!“

„Slíbil mi to!“ trval na svém kůň. „A neboj se. Já vím, co dělám.“

A tak se Bajaja rozpráhl a jediným seknutím bělouše stal. Hlava dopadla na zem, ale místo krve vylétla z těla běloučká holubička a zamířila k nebesům...

Ředitel Naskočil sklapl knihu. Choulil se na gauči a po tváři se mu koulela jedna slza za druhou. Náhle se z chodby ozvalo cvaknutí, následované lomozem hroutících se krabic a bolestným syknutím. Jarouš vyskočil, utřel si slzy do rukávu a chvatně zasunul pohádkovou knížku zpět do knihovny. Potom tiše jako myška proklouzl do kuchyňky a rychle nachystal vše potřebné pro přípravu kávy – to aby to vypadalo, že se dotyčnou činností již nějaký čas zabývá. Když bylo vše připraveno a voda ve varné konvici se začala ohřívat, hačnul si na židličku a tvářil se, jakoby nic. Trvalo ještě několik vteřin, než se v ústí papundeklového kaňonu objevila manželka. Ihned se zastavila, zjevně překvapena manželovou přítomností v kuchyni, a ani se nesnažila zakrýt své rozpaky z nenadálého shledání. Pro Naskočila, duševně očištěného četbou kouzelného příběhu, to byl okamžik drobného vítězství. Zpravidla to totiž býval on, kdo chodil domů jako druhý, a cítil se při tom vždy tak trochu jako vetřelec. Dnes mu ale přálo štěstí. On to byl, kdo obsadil důležitou kótu a hezky se na

ní opevnil. Mohl tu tedy hezky sedět a drze se koukat ženě do očí. Věděl dobře, jak se teď cítí a bylo pro něj skutečným zadostiučněním sledovat, jak šoupe nohama po lino-leu a marně hledá slova, vhodná pro daný okamžik. Jasně, tou nejpříhodnější větou by bylo něco na způsob: „Ahoj zlato, tak jsem doma!“ Ale stejně jako jemu nešla slova tohoto druhu poslední dobou vůbec přes rty, nešla ven z pusy ani paní Naskočilové. Když se na nesnázích své ženy dostatečně napásl, rozhodl se, že jí, stejně jako v jiných dnech ona jemu, udělí laskavou milost. Nasadil si na tvář přívětivý úsměv a medovým hláskem se zeptal: „Tak copak je nového ve městě, matko?“ Paní Naskočilová vydechla úlevou a poněvadž správně odhadla, že Naskočil odpověď neočekává, odvětila věcnou otázkou: „Bude tam troška kafe i pro mě?“ Ani ona nečekala na odpověď a bez dalších řečí se posadila naproti svému muži. Ten bez váhání vyskočil, vylovil z kredence další hrníček s podšálkem a nasypal do něj porci kávy. Tou dobou začala voda v konvici bublat a tak kávu v obou hrnečcích rovnou zalil. Jeden šálek postavil před manželku, druhý na druhou stranu a usadil se zpátky ke stolku. Bylo nepsaným pravidlem domácnosti, že ten, kdo opanuje půdu jako první, je až do odvolání druhému hostitelem. Nehodilo se přece, aby se vetřelec choval v kuchyni, obsazené dočasně „tím druhým“ jako doma.

Chvíli tak proti sobě mlčky seděli a srkali kávu. Nezúčastněnému pozorovateli by se museli dozajista jevit jako dvě pohyblivé figurky na střelnici, správně zasažené brokem. V téměř dokonalé rytmické souhře se vždy jeden z nich maličko nachýlil kupředu, uchopil pravou rukou ouško hrníčku, zvedl porcelánovou nádobku k ústům, maličko zaklonil hlavu, znova se předklonil, položil šálek na talířek, chvíli zůstal nehybně civět do černého zrcadélka, zatímco se dal do pohybu panáček na druhém konci. Tik-tak-tik-tak. Potom káva v hrnečcích došla. Oba paňácové provedli zrcadlovou otočku hlavy směrem k oknu, načež znehybněli, jako by čekali, až další pouťový střelec zasáhne cíl. Tento okamžik tiché strnulosti trval několik minut. Potom se paní Naskočilová beze slova zvedla a přemístila se do obývacího pokoje. Po chvíli zatukal na ušní bubínky pana

Naskočila hlas televizní hlasatelky, seznamující diváky s nejzajímavějšími událostmi dne. To pro něj byl signál k tomu, aby vstal, vyklepal lógr z obou šálků do odpadkového koše a oba hrnečky umyl. Tím pro něj hostitelská úloha skončila. Až do zítřejšího odpoledne budou on i jeho žena rovnocennými uživateli bytu, kteří se snaží jeden druhému pokud možno neprekážet. Mlčky a svorně vyslechnou zprávy, zhlédnou *kdovíkolíkátkýuž* díl amerického televizního seriálu, jeden po druhém se umyjí a půjdou spát. Ráno se zrovna tak tiše vykradou z bytu, každý do svého zaměstnání. A pak to celé začne nanovo, nebo si možná své úlohy vymění – podle toho, kdo z nich dorazí domů dřív.

J A N V Á L E K

(1946)

RNDr.; pochází z Valašských Klobouk, je biolog. Pracuje na přehradě Stanovnici v Karolině. Píše básničky, většinou se sympatickou mírou ironie, sebeironie a agresivity. Vlastní psaní považuje za formu životních záznamů.

SMRTI ZAZŠÍ

**zestárlý peň
žene výhon, haluz
nevkládá veň
nadějí za vůz**

**vkládá mlkvé tkvění
všecko z sebe
přeznámé chvění
moranu co zebe**

LESŮ MED

**z jehličin, pylů med kane ze lžíce
průsvity mědi, žlutí čárá krajíce
píše zprávy: marasmů se nedotkly
sliny se sbíhají, aby je přečetly**

COŽ SE NEVYLUČUJE

chopím chléb
chopím báseň

zapnu leb
zapnu dáseň

jím podobojí
já nadějí se kojí

druhé já se bojí
ta roztržka se zhojí

není dne, abychom nevynašli cosi stejného
není dne, abychom cosi nevynašli

není dne, abychom cosi nevynašli:
stejného

FOTOGRAFIE ATELIÉR „ŠRŮTEK“

proutěná košatinka mého kočárku 1946 až
1947

kraluji v pletené čepici, již na celý život
odložím

máma přidržuje košatinku s mým obsahem
s druhým nejdražším vlastnictvím

už tu je můj nejstarší bratr

máma má načechranou ofinu, baret a velké
oči

prozřelé a nevědoucí, co vím já 1999;
mrtva

nadzvedá ramena pýchou, ale to suší
porozená křídla

pomáhají vycpávky, marná sláva

na chvíli jsme dojeli a ještě pojedeme, tak
je to

rychle ubíhá

košatinka mého kočárku máma stele mi
nejměkčf drn

... PRAVĚ JSEM DOVEDL PSA, ALE NEBUJTE SE,
BYLA TO PENĚ... JMENUJI SE UMBERTO E. A
MOŽNĚ MĚ ZNÁTE JAKO AUTORA KNIHY
„ANARCHOSEMANTICKÁ POLYSEMĚNÁ“: DNES BYCH MĚL
POKRAČOVAT VE SVĚM PRŮVODCI PO LITERÁRNÍCH
DĚJINÁCH, A JAK JINAK, MEŽI ANTIKOU...

... TENTO VAUŽÍNOVÝ VĚNEC PATŘIL PŮVODNĚ
NEJVĚTŠÍMU ANTIKÉMU DRAMATIKOVĚ, KTERÝ SE
JMENUVAL --- SAKRA, JAK SE JENOM TEN
DĚDEK JMENUVAL ---

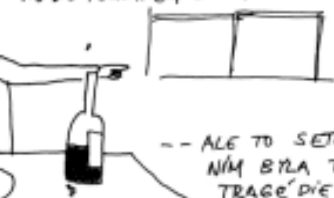

--- NO NEVADÍ, PROSTĚ KDYŽ JSEM JENOM
BYL NĀHODOU ZAVŘENÝ PŘES NOC V MUZEU
ANTIKY V PAŘÍŽI...

... TAK JSEM SI VZAL KROMĚ PÁR SOŠEK
A VAŽÍČEK I TENHLE VAUŽÍNOVÝ VĚNEC,
ACH, PAŘÍŽ, KDYŽ SI JENOM VZPOMENU,
JAK JSEM SE POTKAL SE SARTREM...

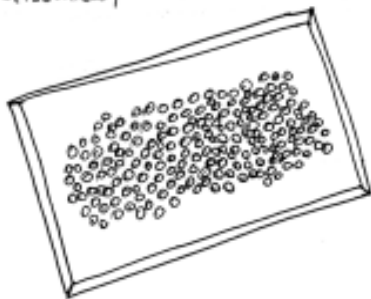
... A VÍTE CO, DNES BUDU VYPRAVĚT O
 ŠARTROVI, KVŮŽI JSEM SE S NÍM SETKAL,
 ANTIKA NEUTEŠE, CHA OHA, TO JE
 DOBRÉ!, DRAMATURG! NAPIŠTE SI TO!
 NO DO ROZNAHEK, TEN VTIPI! CHA CHA!

-- ALE TO SETKÁNÍ S
 NÍM BYLA TAKOVÁ
 TRAGÉDIE... SKORO
 ANTIČKA!...

(4)

MAJÍ TAKY FOTKY - Z KONGRESU SVĚTOVÝCH
 SPISOVATELŮ, KDE STOJÍM HNED VEDLE

JEANA-PAULA - ŘEKL MI TENKRÁT
 -ŠKYT- TOTO:

(5)

"PUISQU'IL N'A PAS RÉUSSI À SE
 VOIR, DU MOINS SE FOUILLERA-T-IL
 COMME LE COUTEAU FOUILLE LA PLAIE,
 DANS L'ESPOIR D'ATTEINDRE CES
 SOUTIÈRES PROFONDES QUI CONSTITUENT
 SA VRAIE NATURE"
 COŽ BYLA -ŠKYT- TRAGÉDIE -ŠKYT-
 PROTOŽE JSEM TOMU
 NEROZUMĚL -ŠKYT-

POKRAČOVÁNÍ PŘÍŠTĚ (6)

© Michal Jareš

RITUÁLY SPOJENÉ SE SMRTÍ

JEJICH KOŘENY A REZIDUA

(2. část)

Ivo Štefan

Začněme tedy od počátku (nebo spíš od konce).

Ve chvíli, kdy život člověka dohasínal, shromažďuje se u jeho lůžka nejbližší rodina. Do okamžiku, než umírající vypustí duši, nesmí nikdo z přítomných plakat- jeho duši by se jinak nechtělo na onen svět. Pokud utrpení umírajícího trvá již příliš dlouho, bývá pokládán na holou zem. Jde o zvyk rozšířený u mnoha etnik a snad bychom jej s jistou mírou opatrnosti mohli pokládat za reminiscenci představy země jako matky, z níž se vše rodí a do níž vše umírá, aby se mohlo znovu zrodit. V některých krajích odpovídali lidé na otázku proč to dělají tím, že země pak dotyčného lépe přijme. Tato praktika je doložena již v penitenciálech raného středověku. Obcházení mrtvého s hromničnou svící, či vtisknutí této svíce umírajícímu do ruky, může být stejně jako mnoho dalších úkonů interpretováno ambivalentně. Svíce jako světlo Kristovo, či světlo (oheň) chránící proti zlým duchům, kteří mohou v tyto nebezpečné chvíle ohrožovat živé. Jde o klasický příklad reinterpretace předkřesťanského jevu křesťanským způsobem.

Ve chvíli, kdy umírající vypustí duši, vstane některý z přítomných a otevírá okno, aby duše mohla ven. Etymologická shoda mezi slovy duch- duše a dech evokuje spíše úzus „naposledy vydechne“. Představy o podobě duše se často liší- nejčastěji je však chápána jako pták (viz také církevní ikonografie ducha svatého), pes, obláček, stín apod. Ze Slovenska známe zpěv matky při pohřbu syna: „... snilo sa mi sníska, že vyskočilo onem biele psíska, ej Jano Janíku, ej ty si to psíska“. Narážíme na problém, zda v tomto případě nezachycujeme rezidua inkarnace. Ze Slovenska známe zvyk nepřipouštět k mrtvému žádné zvíře. Jeho duše by se v něm totiž mohla usídlit. Prozatím nevíme a musíme se už asi smířit s tím, jak už to tak v etnologii chodí, že jistě to už asi vědět nebudeme nikdy.

Dalším úkonem bylo zatlačování očí mrtvému – aby si na tomto světě někoho nevy-

hlédl a nechtěl si ho vzít s sebou na onen svět. Z raného středověku máme díky církevním autorům doloženo také zacpávání nosních dírek, podvazování brady apod. Podobný význam má i zakrývání zrcadel a obracení nádob dnem vzhůru, aby se tam duše nemohla schovat. Všeobecně v tomto jednání cítíme dvě proti sobě stojící tendence, ovšem se stejným efektem: uspokojit mrtvého, dát mu najevo lítost nad jeho odchodem a zároveň jej co nejúplnějším způsobem vyčlenit z komunity živých. Obojí (pokud pomineme upřímnou neritualizovanou lítost nad odchodem blízkého člověka) vede v důsledku ke stejnému cíli-zajistit mrtvému spokojený život v zásvětí a tím zabránit tomu, aby se vracel mezi živé a škodil.

Oznamování smrti hospodáře domácím zvířatům (dobytku, včelám) je podmíněno nastolením nového řádu bez hospodáře, který se pochopitelně týká i zvířat. V některých částech Slovenska se setkáváme s opačným jednáním, totiž s oklamáváním zvířat. Nový hospodář vejde do maštale řka: „Hospodář nezemřel, já jsem hospodář“.

Pokud nebyl mrtvý pohřben hned, což se stávalo jen výjimečně, zůstal minimálně první noc v domě. Bdění u mrtvého pak představuje další fázi tohoto přechodového rituálu. Ještě před tím však bylo mrtvému zvoněno na umíráček, mužům třikrát, ženám dvakrát. Vedle informativní funkce je v tomto aktu skryto nesporně také magické pozadí. Zvuk zvonu, stejně tak jako každý hluk (bouchání, hlasitý zpěv apod.), odhání zlé duchy (tady má asi své kořeny i známé zaklepání na dřevo, jehož sepětí s magií si už člověk konce 20. stol. neuvědomuje).

Arnold van Gannep rozdělil každý přechodový rituál na tři fáze: odlučovací, pomezí a přijímací. Obávám se ovšem, že první dvě fáze nejsme v případě pohřbu schopni chronologicky odlišit. V poslední, přijímací fázi se již musí zemřelý postarat sám o sebe, ovšemže s pomocí živých.

Když se snesl večer, sousedé se sešli v domě nebožtíka, vzpomínali na jeho život, popíjeli a jedli. Ještě v první polovině našeho století máme ze Slovenska doloženy „hry u mrtvého“, které mají silně archaický ráz. Popíšu zde scénář jedné z nich, tak jak byla zachycena v hornatých částech středního Slovenska. Hra se nazývala „Đido a Baba“

(děd a bába). Mladí muži či chlapci, jejichž totožnost se nesměla prozrazovat, se převlékli do masek. Ďido měl převrácený kožich ovázaný povřísem a u pasu „velkou bidu“ - imitaci penisu. Baba měla mošnu se senem a vepředu měla převázanou „zajdu s ditvakem“, kterou oplakávala jako mrtvého. Oba měli začerněnou tvář a v rukou kosu a hrábě. Ďido žal, Baba hrabala. Kosu snad i v tomto kontextu můžeme chápat jako symbol smrti. Přítomní se váleli po zemi, v některých případech napodobovali koitus. Hry mají pochopitelně mnoho variant. Na Zemplíně se Ďido identifikoval s medvědem. V některých regionech byly zachyceny hry, v nichž vystupovala téměř výhradně zvířata. Vtíravá myšlenka, že zde máme co do činění s pozůstatky totemismu (pochopitelně ne v jeho institucionalizované podobě), se dá ovšem těžko prokázat, ale i vyvrátit. Takže jsme opět tam, kde jsme byli. Etnologie bohužel zůstává hlubší analýze tohoto materiálu ještě hodně dlužna a není snad třeba dodávat, že témata jako je toto, se v minulých čtyřiceti letech nacházela na okraji zájmu a pokud jde o interpretaci, pak zcela mimo něj.

Patrně nejrozšířenější hrou, která udivuje svou zdánlivou profánností, je hra zvaná „lopatky“. Mládenec poklekl a ostatní ho bili přes paty lopatkou, přičemž on, maje zavázané oči, musel uhádnout o koho jde. Hry se často nesly ve veselé atmosféře a nebylo výjimkou, že byl mrtvý svržen na zem. Není pochyb o tom, že máme co do činění, v raném středověku tolikrát tepanými hrami u mrtvého.

Zaznamenaly však tyto hry od té doby výraznější změny? V případě, že ano, jak vypadaly původně? Otázky, otázky, otázky. Porozumění funkci těchto her v obecné, natožpak v jejich konkrétní podobě, je věcí nesmírně složitou. Ocitáme se tady opět na bázi rezidua, jejichž živý, ideový kontext nedokážeme rekonstruovat. Petr Sommer se ve své studii o duchovním světě raně středověké české laické společnosti domnívá, že tyto praktiky v 10. století netvořily ucelený systém. Ze zpráv církevních autorů se nedozvídáme nic jiného, než konstatování faktu existence těchto jevů – tedy her a dábelských zpěvů.

(pokračování příště)

ADRIANA SZYMAŃSKA

Z BALAD A ROMANCÍ

*Ach! i po smrti miluje
Mickiewicz*

Ve snu se mi zdáš tak živý,
Jako by tam, v té Věčnosti,
Dobrý Pánbůh ještě jednou
Vdechnul život do mrtvého prachu.

Zalézáš do rozestlané postele –
Tady tě nikdo nezastoupil –
Ty sám mě miluješ tak,
až čas odvrací zrak.

Ó, pohleď, stále jsem
Tak pružná ve tvých dlaních,
Sladká pro tvé rty,
Připjatá k bokům tvých beder.

No a Osud, směšný dotěra,
Jako obvykle nepozorný,
Vytřepává nám, jako tehdy,
Rovnou z rukou šťastný svět.

Tak tedy vstáváš a odcházíš.
Já si stále pálím dlaně
O pochodeň tvého těla
Bez ohledu na to, že sen zhas'.

Avšak nějaký nebojácný paprsek
Vine se po mém obličejí,
Jako by se na odchodu – vracel,
Jako by při mizení – trval.

Možná, že ten stín na stěně
Je odleskem tvé duše?
A možná mně tu Někoho, prosím,
Sešleš na věky,
Sešleš, aby mi byl Světlem?

BALADA

Ta nevyznaná láska, stydící se za sebe,
nesmělá jako dívenka před prvním
přestupkem,
neodvážívá se ani dotknout tvého čela,
i když snívá o polibku tvých němých rtů.

Kolikrát jsem tak stála: včera, před stoletím,
před potopou, tak dávno, že před tím je
pouze tma.

Kolikrát jsem si říkala, aniž jsem tě oslovila:
miluj, miluj mne.

Města se propadala, vybuchovaly hvězdy,
řeky objímaly zemi rameny vod.
Já jsem ti hleděla do očí – ubohá Kasandra
a věděla, o všem jsem věděla tisíc let předem.

Ta nevyznaná láska má zůstat tak,
protože jenom v utajení bude spravedlivě
zářit.

Tvé oči – komety, které už nesvítí pro mě
přivolám do opuštěného hrobu.

Obejdu se bez doteků, bez slepé něhy,
která potahuje prsty sametem louky.
Odejdu se bez opojení, divoké honičky těl
vyvolané explozemi útrob, šfílenstvím krve.

A budu tak stát: o krok – o svět od tebe
s tím vyznáním zadržaným v koutcích úst.
Není pravda, že pláču. Nemilenka, nežena.
Zemřelá. Věrný nikdo.

OBĚŤ

Bydlí ve mně hudba.
Tajemný orchest stáále hraje symfonie,
které možná poslouchá sám Bůh.
Moderato cantabile šumí violy dlaní,

allegro vivace doprovázejí lesní rohy nohou,
adagio maestoso hlasí violoncella beder
largo nebo *furioso* naříká
osamocená flétna srdce.
Zbytečně, všechno zbytečně,
bez něčích rychlých kroků, bez uší
zaposlouchaných, bez zahleděných očí.
Bez něčí jasné tváře a rukou držících
za uzdu galaxie tužeb.
Takže JÁ jsem ta námaha čekání?
Ta absence milovaných paží,
která – už nikdy? – neuslyší
šum mých tepen ani šepot kůže
za mystéria doteků?
Ó jak mě bolí Tvá věčnost, Bože,
když Ti přináším oběť
ze stesku za jeho steskem.
Když z celé duše zpívám serenádu
k chvále odříkání, jež mi ho vzala.
Toho z těla a kostí a z krve hořící
pod košilí chladu.
A – zdalipak mě za to – jednou, Pane,
odměníš: Když – už umírající –
náhle vybuchnu jako kosmická harfa
výkřikem nového zrození?

ADRIANA SZYMAŃSKA

– narozena 12. 2. 1943 v Toruni. Vystudovala polskou filologii na Univerzitě Mikuláše Koperníka v Toruni. Debutovala v r. 1964 na stránkách čtrnáctideníku „Fakty i Myśli“ (Bydgoszcz) jako básnířka. Od r. 1971 žije ve Varšavě, kde pracovala jako redaktorka vydavatelství „Czytelnik“.

Vydala básnické sbírky: Niieba codzienności (1968), Imie ludzkie (1974), Monolog wewnątrzny (1975), Do krwi (1977), To pierwsze (1979), Nagła wieczność (1984), Poezje wybrane (1987), Kamień przydrożny (1993), Requiem z ptakami (1996). Psala také knihy pro děti a je autorkou psychologického románu Świąty grzech (1996).

*překlad z polštiny a medailonek autorky
Libor Martinek*

JAN BALABÁN: BOŽÍ LANO

(Vetus Via, Brno 1998, 56 str.)

Jedním ze zajímavých myšlenkových problémů se pro mě stala kniha Boží lano mladého ostravského autora Jana Balabána, kterou jsem v loňském roce četl několikrát. Stranou bych ponechal matoucí vnější stylistické experimenty - ony nedomykaivé věty, jimiž autor autobiografického příběhu naznačuje patrně to, že ví cosi o nemožnosti až tak dopodrobna a úplně vyprávět svůj osud. V devětatřiceti. Ta kniha je především o cestách. Z nich cesta do Ženevy je vnímána jako cesta do povrchního světa výkladních skříní, v němž není možno bydlet. Daleko hlouběji se zjevně zařala cesta do USA. Před čtenářem jsou promítána rozostřená panorámata několika amerických měst (Pittsburgh, Toronto, Hamilton, Montreal), mezi řečí o smrti, dívkách, rodině, příkázáních, o protestantském sboru. Americká města jsou pojata vesměs jako Ostrava. Přesto je návrat domů vnímán jako kulturní šok („*Znovu jsem nastoupil do tramvaje a najednou tu pro mě nebylo místo.*“ str. 22).

Zkratkovité informování o amerických městech na mě zprvu působilo dojmem, že se autor poněkud stydí za exkluzivitu svého zaoceánského pobytu. Určitý odstup od četby mě vede k méně skeptickému uvažování v tomto směru. Balabán byl na stopě srovnání dvou podobných, vzájemně se ovlivňujících a přece tolik jiných životních stylů. Na základě amerického životního stylu se mu vyjevil životní styl ostravský, a to jej přivedlo k vypsání této knihy, která je na svůj způsob vyznáním - určitého souboru zkušeností, typických a přece osobitých zážitků, způsobů, životních pravidel a nakonec i životem na Ostravsku těžce zkoušené víry. Boží lano ovšem celkově působí ani ne jako záležitost literární, spíše jako nějaká současná výtvarná performance, při níž divák sedí na nepohodlné židli, v bílé cele (ovšem odemčené), na stěnu se promítají rozostřené diapozitivy, hlas z reproduktoru na zdi cosi mumlá. Ta nezřetelnost vzbuzuje otázku, co si vlastně o celé záležitosti myslet. Nechtěl nebo nemohl být Balabán jasnější? Možná bylo jeho záměrem vyvo-

lat právě takový dojem. Koneckonců píše-li někdo převážně o sobě v jeho věku, je snad vždy lépe, píše-li poněkud „neuvěřitelně“. Viz např. Praha J. A. Pitínského. Zatímco se však Pitínský nad Prahou lehce vznáší, je Balabán k Ostravě pevně připoután. A to není ku prospěchu jeho knihy. Boží lano autora nevede, Balabán po Božím laně ani nekráčí. Ve stejnojmenné knize se jím spíše nechává svazovat.

Zdeněk Mitáček

MARTINA BITTNEROVÁ

Děti noci

**Slyšte jak nám děti noci hrají
Na housličky
Na tympány
Na piana
Na spinety
Pochod pařížský subrety
Divně jí Špičáky narostou
Kol úst jen kapky krve
Jí husičky
(jsou z ráje vyhnány)
zpívá kuplety
na prstech jitra svěžesti
oj ty bído červí
děti noci fidlají
snad trochu falešně
divně se oči lesknou
divně si s jídlem počínají
tma jim hlavy halí
s načatým večerem chtivě
chopte se nástrojů
a o svém vkusu
kvarteta ďábelská
nás přesvědčte
navzdory bálu upírů
neříkejte nikdy ne!**

Martina Bittnerová se narodila 8. 10. 1975, žije v Praze.

JAN ROUS

Umrlec na koni

Kdesi u Hranic byl jeden člověk, který střílíval do mračen. Když umřel, jezdil po lesi na koni a měl při sobě černého psa. Jak se to lidé dověděli, šli do toho lesa hlídat. Chlapa chytili a poslali pro katy. Položili ho do truhly a vezli na Smolnou horu. Měli zapřažené tři páry koní a pořád jim hemovalo. Koňům tak pěny od huby chlópaly, nemohli toho chlapa utáhnout. Ten z truhly vždycky hlavu zdvihl a pravil: „Hrome, bij z jasna!“ A hrom pořád bil z jasna. A jak tu hlavu zdvihl, kat ho vždycky udeřil palicí po hlavě. Jak ho na tu Smolnou horu dovezli, kati mu uryli hlavu.

Strašidlo

Bechní dyž šrotili zboží, dycky jich cosi strašilo. Jednou když zase šrotili, házelo jim hlinu do mlýna a klocky po nich házalo a Juhanu to lisklo. Juhana sa šla podívat ven, kdo to, ale žádného neviděla. Šrotili dál, ale dyž jim to pořád tak házalo, šli dom.

Uvázal „nedobrého“

Šavrda jednúc uvázal „nedobrého“. Pod Růžčků na kopečku se střetnul s „nedobrym“, jak letěl v povětří. Svítil mu; on je světlý. On Šavrda sa ohlédne a praví mu: „Já nepotřebuju, abys ně svítil, já vidím.“ A uvázal ho – nejakýma slovy – tak, že „nedobry“ pustil ze sebe lejno ta jak kolomaz a chrstnul to po Šavrdovi. Byla z toho bařina, když to spadlo na zem, ale ohnivá. Ale Šavrda věděl napřed, co bude a rychle uskočil. Jen kúšček mu padlo na župicu a spálilo mu ji na tem místě. Kdyby nebyl uhnúl, bylo by ho to spálilo.

Čert a dráb

Jan Dančák, Tkalcův, slýchal od předků, že na „Bobrkoch“ – dvůr mezi Jablůnkou a Vsetínem – kam lidé z Bystřičky a Růždky chodívali na robotu, byl jeden tuze nedobry dráb. Pořád jen klnul a nadával. Jednou sušili seno a mračilo se zle. Dráb naporučil lidem, že musejí být do jisté doby s prací hotovi, kdyby je měl čert zebrat. Zrazu přiletěl čert, uchytil drába a už sa s ním nes k Radhošcom. Drábovi tak sa nohy kombélaly. Křičál: „Kdo dobrý, pomozte!“ Až na druhý deň sa vrátil z Rožnova. Čert ho nezahrdlil.

Čert a hajný

Jeden hajný šel za bouřky horů. Vidí na veliké skale ogara, jak se tam divně chová. Jak sa zablesklo, ogarec smýk pod skalu a zas ven. Tak se to několikrát opakovalo. Hajnému to napřed bylo divné, ale pak si pomyslí, že je to cosi nedobrého a že ogara strelí. Nabíl si flintu „nazpátek“, strelil po ogarovi, ten sa zvalil a rozlél jak kolomaz. Hajný spokojeně bere se domů a tu potká pěkného velkého mládence. Ten se před ním zastaví a ptá se ho, jak a čím strelil, že toho chlapa hned trefil. Hajný však se nechtěl cizímu člověku svěřit a dělal, jako by nerozuměl. „Jen se neboj,“ utišoval ho mládenec, „a řekni ně pravdu, jaks to udělál a já sa ti odměním. To byl můj nepřítel. Už po něm biju sedn roků a trefit sem ho nemoh.“ Hajný se mu tedy přiznal a své tajemství mu vyzradil. Mládenec vyňal hrstečku strelného prachu a, podávaje jej hajnému, pravil: „Nabiješ-i tímto prachem svú flintu, budeš mět vždycky šťastnú ranu. Ale to ti pravím, nedávej věc jak jedno zrnko. Dáž-i věc, budeš nešťastný. Až ti prach vyjde, stačí, dyž jediné zrnko přidáš do jiného prachu a ten bude mět také takovú moc.“ Hajný poděkoval neznámému mládenci a slíbil podle rady jeho se zachovati. Také nač namířil, všecko trefil. Byl hon. Strelci si dobře všimli, že hajný tak skrblí prachem a přesto, že ani jednou ranou nechybí. Smáli se však jeho lakotě. Hajný, aby dokázal, že není takový, za jakého ho považují, nasypal do flinty větší množství toho prachu, však že mu ho dost ještě zbude. Strelil, ale flinta se roztrhla a hajného zabilo.

Čert a dívka

Za jednou dívkou chodil čert. Ale ona nevěděla, že je to čert. Měla ho ráda, až se s ním zapletla. Jednou vymiškovali barana a ta dívka si ta baraní vajca usmažila. Sedla si na borovu lavku a dala sa ty vajca jest. A tu přišel ten její milý. Ona mu pravila: „Dám ti hádanku, jestli ji uhodneš, budu tvoja. Na bora sem sedla, živého sem jedla, živo ono, živa já, uhodneš-i, budu tvá.“ Čert marně hádal, dlouho hádal, uhodnout nemohl. V tom kouti zakokrhali. Čert se ztratil a víckrát nepřišel.

Hastrman

Když strýc Chalupecký byl ještě pohůnkem, tož pásal voly u „Chladnéj vody“. A dyž to nebyvalo prvej ta jak včilěj. Prvej nedostál svačinu, mosél si vzít párů surových zemňáků do kopce, naklast ohňa a svačinu si upéct. Tož on si takéj vzál tych zemňáků, dyž hnál ty voly past a naklad ohňa. A jak sa zemňáky už dopékaly, mosél it obrátit ty voly. Než sa vrátil, tož kde sa vzál, tu sa vzál u ohňa chlapík. Mjél červené katě, modrú plúzku, červenů čepicu, v ruce hůlku a na hůlce samé pentličky všelijakých barev. A jak sa pustil do zemňáků, tak. Bez pobízaní. Tož strýc dyž byl hladový, nebylo mu to velice po chuti. Ale ogar chtěl všecky zest. Tož strýc mu praví: „Už dost, ogare, už mně neber! Co si bezedný?“ Ale milý ogar nedbá a dál sa v ohni kuce. Tu si strýc povšimnul, že mu z levého rožka z kabáta kapká voda, že je to hastrman. Strýc uchytil „kožeňák“ – bič z řeménku po délce stejně tlustého – a škrabýc ogara po chřbetě. Hastrman utěkál k vodě, enem sa za zadnicu držál. U vody sa zastavil a volál na strýca: „Šak já ťa okúpu!“ A věckrát už za strýcem nepřišel. A strýc aji na to zapomněl. Dluho nebylo nic. Až jednu večer, jak sa prvej chodilo do mlýna, každý kdo měl ve mlýně, mosél si to sám it zemleť, tak, tak milý strýc Chalupecký takéj šel do toho mlýna, na Konvicu. Ale šel napřed. Bývala prvej cesta, jak je včilěj Michalíkův stav. Byly tam šraňky. Tám dyž páni Toněti plavili dřevo z Klenova, tám na tych šraňkoch chytali to dřevo. Aji lavka tam přes potok byla. Hastrman ale vysypál přes vodu na velikěj zhlaní řezinami chodník. A strýc dyž šel, jako potmě, myslél, že sa to tak značí chodník, stúpí na něho a – dzbuk! do zhlaně. Hastrman seděl na šraňku a enem sa škébíl. Povídá, jak strýc leze z vody: „Hahaha, šak sem ťa okúpal!“ A jak šel strýc zpátky, hastrman ležál na lavce napříky, tak že strýc nemoh přejít. Strýc ho poznal a osopil sa na něj: „Co tu děláš, ogare?“ A hastrman povídá: „Čekám na ťa. Daj ně do fajky, daj!“ Tož mu strýc dál a hastrman mu takéj dál toho svého tabáku. A strýc kúřil, až sa zeleňalo, celů noc, a pořád byla fajka plná. Ráno si chce strýc fajku vyklepat a z ní vypad zlaťák. Strýc sa zaradovál, že bude mět zasěj na tabák, až přídu z Uher šverci, že si kúpí dva funty.

„JEDINÝ BÁSNÍK V CELÉM OKRESU“

Mojmír Trávníček

Vsetínský rodák **Jaroslav Macháček** vydal za války dvě básnické sbírky. První, **Krajina královna**, vyšla v květnu 1942 pod patronací Kamila Bednáře. (Macháček mu věnuje báseň ve své druhé sbírce **Prohlubeň jasu** z roku 1943, ale zdá se, že jejich vzájemné vztahy mezitím poněkud ochladly. „Bednář je hodný člověk,“ píše 5. 2. 1943, „ale já jeho umění neberu vážně.“)

Macháčkovu prvotinu ocenil Bedřich Fučík v Akordu, básník s ním okamžitě navázal spojení a usiloval, aby druhá sbírka vyšla v prestižní edici nakladatelství Melantrich Tvar, kterou Fučík redigoval (spolu s Vilémem Zavadou, jehož funkce však byla v tomto případě spíše reprezentativní). Je zajímavé sledovat v listáři Bedřicha Fučíka 26 Macháčkových dopisů, napsaných v letech 1943-1947. Byly napsány vesměs v Jablůnce (nejednou jsou ukončeny „pozdravy z valašských kotárů“) a týkají se čtyř okruhů: především vydání druhé sbírky básní; neúspěšného úsilí o členství Syndikátu českých spisovatelů, které mohlo Macháčka uchránit před „totálním“ pracovním nasazením; básnickovy situace v jablůnecké Zbrojovce a nakonec při kopání zákopů v Rožnově; a jako epilog můžeme číst o marně hledaném východisku z básnické krize po osvobození (v příloze k poslednímu dopisu z roku 1947 načrtává Macháček témata asi desíti zamýšlených povídek a projekt rozsáhlé románové pentalogie, rodové kroniky, jejíž osnova působí značně problematicky).

V dopisech Jaroslava Macháčka je v dojmavé směsi až groteskně nepřesvědčivá dávka ctižádostivých předsevzetí a plánů, a pokorná nejistota o způsobilosti a možnosti dostat jim. Důležitější než tato svědectví o horečných tvůrčích představách je svědectví o růstu a kompozici druhé knížky a cenné informace životopisné: „Byl jsem zemědělským dělníkem, pracoval jsem na stavbách, při úpravě silnic, v Německu, byl jsem v továrně brusičem, pomocným dělníkem, leštičem kovů, dělal jsem alba a nyní jsem skladníkem. Nedovedu si představit

dobrého spisovatele, který by nedělal tyto věci.“ Potvrzuje také, že krajinné motivy první sbírky jsou těženy na Jesenicku, nikoliv na rodném Valašsku.

V překotné tvorbě jako by se Macháček zahltil: nedokončil ještě druhou sbírku, a píše již o básních do třetí a čtvrté, a zároveň posílá ukázky z rozpracované prózy: „...k tomu nemám ještě ani zápisníku. Zato jsem si pořídil zápisník k jiné prozaické práci, **Chudý hoch, který se neproslavil.**“

Předkládáme jeden z dopisů (nedatovaný, z druhé poloviny roku 1943), který hodně vypovídá o Macháčkově situaci i o jeho vztahu k tvorbě:

Vážený pane doktore,
posílám Vám korektury a zároveň několik slov o sobě. Četba Prohlubně působila na mne jaksí podivně, měl jsem zvláštní dojem, že se mi líbí jen druhá část. Báseň Žaly bych dnes již neotiskl, no, ale ať to zůstane tak všechno, vždyť dnes mám téměř obavu, že budu psát ještě hůře.

Těšil jsem se, že se dostanu z fabriky, ale kdepak! Představte si, že v továrně je práce jen tak tak, lidé se flákají a dostaneme prý ještě 60 dalších, a prosím, jednoho člověka, jediného spisovatele z celého okresu nechtějí uvolnit. Ostatně pramení to z toho, že je to kraj úžasně kocourkovský, vymyslel jsem se sestrou latinský výraz, jenž je měřítkem zdejších kulturních poměrů: pyga mundi. Pán, jenž by jinak měl sedět volan-tem, jistě nemá smysl pro krásu, pramenící z veršů. No, snad to jednou přerosteme.

Jedinou věc, kterou jsem si vymohl je to, že nemusím pracovat na nočních směnách. Hledím se stůj co stůj udržet při nějaké duševní činnosti. Běru si lístky s verši, s cizojazyčnými úryvky, a čtu to při práci, učím se zpaměti, cvičím vůli, a tu a tam se mi podaří shlobit nějaký verš. Je to pracné; ale největší lítost mám z toho, že se nemohu dostat k próze. Není na to času. Potřeboval bych na ni mnoho volného času, a vyslovuji mínění, že dobrá próza musí bát výslednicí dlouhého snažení a zápasu, a že nemůže být teda napsána po práci anebo v dopoledních nedělních prázdných. Plánuji si tedy pro budoucnost, že budu pracovat jen v literatuře, že budu žít sám, skrovně, třeba i chudě, ale jen pro svou práci.

Učím se jazykům, anglicky, rusky, čtu Verlaina v originále, budu ho překládat. Jen čas, jen jiné okolnosti!

Slečna Hauková mi psala, že četla záložky, a že je to pěkné, dále, že frontispice mi kreslil Svolinský, jsem na to zvědav. Vy to, myslím, budete také ještě číst, doufám že tam nebude žádné hrubé chyby, která by trkala. Jedna věc mi dělala potíže. Začínám mnohé verše s ó a nevím, zda-li je to dobré, když to na některých místech odděluji čárkou, ale na mnohých místech se mi zdá, že je ta čárka na místě. Dále výrazy ržál a ržaní mají být podle nového pravopisu s ž, mně se ale líbí se z. Opravte to podle svého úsudku. Člověk si při korektuře uvědomuje, jaká je to zvláštní hmota ten jazyk, jak je nutno s ním zacházet opatrně s láskou.

Zdraví Vás srdečně Váš

Jar. Macháček.

K dopisu jen několik poznámek. Pro nelatináře: pyga mundi je – jak jinak – řiť světa. – Sbíрка Prohlubeň jasu je dedikována Bedřichu Fučíkovi. On je také autorem textu na záložce; citoval v něm převážně ze své kritiky Macháčkovy prvotiny. – Jiřina Hauková debutovala sbírkou Přísluní v téže edici Tvar společně s Macháčkem (1943); ve své vzpomínkové knize Záblesky života o přátelství s Macháčkem nehovoří. Z Verlaina básník skutečně překládal, ukázky publikoval v IX. roč. čas. Řád 1944. – Co se týče připomínek ke korektuře, dr. Fučík respektoval jeho přání: tiskne ržání, a exklamace „ó“ jsou ve 27 případech bez čárky, v 8 případech s čárkou (v 18 básních – což je přesně polovina všech básní ve sbírce – je to skutečně trochu nahusto).

Jaroslav Macháček, básník dnes prakticky zapomenutý, se narodil 31. ledna 1915 ve Lhotě u Vsetína. Ani Slovník osobností Valašska nezná datum jeho úmrtí. Před časem mi někdo vyprávěl jako nezaručenou zprávu, že zemřel v padesátých letech (po válce se usídlil v severomoravském pohraničí), když se utopil při pokusu o záchranu tonoucího dítěte. Odpovídá-li to skutečnosti, byl konec života ve shodě se silným nábojem romantismu a s nedočkavě vyčerpávajícím úsilím o dosažení maxima v umění i v životě, jak o tom vypovídá jeho dílo i korespondence.

